

BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪBU IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

Factors Influencing the Child Language Development

Viktorija Kuzina

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija, Latvija

Abstract. *Childhood is the basis for both life and language acquisition. The child language is greatly influenced by the language environment – parents and other family members, teachers, as well as movies, TV and radio broadcasting, theatre performances, books. Meanwhile exploring the world and characterizing it, the child gradually acquires the skill to use in its language synonyms, antonyms, phraseology, comparisons, learns to understand foreign origin words used on daily basis, etc.*

In order to establish, which factors are influencing positively the child language development, a questionnaire was worked out. Students, general education school teachers, as well as the preschool education teachers completed the questionnaire. The research on the factors influencing the children's language development was accomplished in the framework of the Norwegian project in 2015. The results of the questionnaire and opinion polls prove, the childhood stage is very significant in the child language development, and really great is the responsibility of adults (parents and teachers), to ensure that this process develops as valid, interesting and exciting for the child. One of the conditions for successful acquisition of the Latvian language vocabulary stock is the example shown by the speech of adults. The use of illiterate language must also be eliminated from schools, mass media, etc.

Keywords: *child language, influencing factors, language enrichment.*

Ievads

Introduction

Pateicoties atvērtajām robežām ar citām valstīm un iespēju ceļot, sabiedrība kopumā kļūst internacionāla. Mums ir iespēja iepazīt citu tautu kultūru no pirmavota un to pašu sniegt citiem. Citu tautu pārstāvji, ko satiekam savā dzīvē, interesējas par to valsti, no kuras mēs nākam, tāpēc, lai būtu interesants sarunu biedrs un varētu pastāstīt par savas valsts tradīcijām, valodas īpatnībām un pazīmēm, kas raksturo latviešus, ir svarīgi pašam iepazīt un izzināt latviešu kultūru un valodu.

Raksturīga kulturāla cilvēka pazīme ir ne tikai augsts izglītības līmenis, erudīcija zinātnes, mākslas, ekonomikas, politikas un citos jautājumos, ne tikai labi apgūta uzvedības kultūra, bet arī tas, kāda ir viņa valoda – cik prasmīgi cilvēks izsaka savas domas vārdos, kā prot izvēlēties vārdus jebkurā runas situācijā, kā ir apguvis un lieto praksē literārās valodas normas. Gan runā, gan

rakstos katram cilvēkam, it īpaši skolotājiem, jāizmanto daudzveidīgas valodas bagātības, jāizvairās no nevērīgas, “kropļas” un nabadzīgas valodas.

Tāpat kā daba, tā arī mūsu valoda ir saudzējama un kopjama, tāpēc mūsu uzdevums ir saglabāt latviešu valodu koptu, parādot bērniem, cik tā ir bagāta ar sinonīmiem, frazeoloģismiem, salīdzinājumiem, daudznozīmīgiem vārdiem, asprātīgām metaforām, ko bieži nav iespējams pārtulkot citās valodās. Mums jārada pārlicība, ka lietot pareizu, tīru, bagātu valodu, ir katra cilvēka lepnums.

Labākais veids, kā kopt bērnu valodu, ir viņu izglītošana, uzsverot, ka tai jābūt aizraujošai un interesantai. Ja bērni un jaunieši būs ieinteresēti lietot pareizu latviešu valodu, tiks ietekmēta arī valodas kultūra sabiedrībā.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot bērnu valodas attīstību ietekmētājfaktorus.

Metodika *Methodology*

Lai noskaidrotu, kuri faktori ietekmē bērnu valodas attīstību, 2015.gadā tika izstrādāta aptaujas anketa topošajiem skolotājiem (respondentu skaits 125), vispārizglītojošo skolu (turpmāk ViS) skolotājiem (respondentu skaits 98) un pirmsskolas izglītības iestāžu (turpmāk PII) skolotājiem (respondentu skaits 87). Aptaujas anketā izvērtēšanai bija doti šādi bērnu valodas attīstību ietekmēj faktori: ģimene, plašsaziņas līdzekļi (prese, radio, televīzija, reklāmas), mācīblīdzekļi skolā (kopumā), daiļliteratūra, apkārtējās vides kultūra, draugi un paziņas, latviešu valodas skolotājs, māksla un kultūra, svešvalodu apguve un internets. Katram respondentam bija jāizvērtē visi ietekmētājfaktori, jāizveido rangs tabula un jāapraksta nozīmīgi faktori, kas bērībā un skolas gados pozitīvi ir ietekmējuši viņu valodas attīstību.

Rezultāti *Results*

Pētījums par bērnu valodas attīstību ietekmējošiem faktoriem tika veikts 2015.gadā, pateicoties RPIVA (Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas) docētājiem un BVPC (Bērnu valodas pētījuma centrs) pētniekiem, kuri kopā ar Norvēģijas universitāšu un LU kolēģiem īsteno Eiropas Ekonomikas zonas un Norvēģijas finanšu instrumenta apstiprināto pētniecības projektu Nr. NFI/R/2014/053 “Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums”.

Šis pētījums, kas saistīts ar Norvēģijas projektu, balstās uz anketās iegūto datu analīzi. Analīzes rezultāti atspoguļoti 1. tabulā.

1.tabula. **Bērnu valodas attīstību ietekmējošie faktori**
Table 1 Factors Influencing the Child Language Development

R	Studentu vērtējums	%	R	ViS skolotāju vērtējums	%	R	PII skolotāju vērtējums	%
1	Lat. val. skolotājs	32.3	1	Daiļliteratūra	28.6	1	Ģimene	28.1
2	Skola (kopumā)	24.4	2	Skola (kopumā)	21.3	2	Lat. val. skolotājs	18.4
3	Ģimene	17.4	3	Lat. val. skolotājs	19.1	3	Skola (kopumā)	16.8
4	Apkārējās vides kultūra	9.2	4	Ģimene	11.5	4	Daiļliteratūra	14.7
5	Draugi un paziņas	5.3	5	Mācību līdzekļi	6.5	5	Mācību līdzekļi	8.6
6	Māksla un kultūra	4.7	6	Māksla un kultūra	6.1	6	Māksla un kultūra	6.3
7	Mācību līdzekļi	2.9	7	Apkārējās vides kultūra	5.1	7	Apkārējās vides kultūra	3.9
8	Daiļliteratūra	2.7	8	Draugi un paziņas	0.9	8	Draugi un paziņas	1.7
9	Svešvalodu apgūve	0.5	9	Svešvalodu apguve	0.4	9	Svešvalodu apgūve	0.7
10	Internets	0.4	10	Plašsaziņas līdzekļi	0.3	10	Plašsaziņas līdzekļi	0.6
11	Plašsaziņas līdzekļi	0.2	11	Internets	0.2	11	Internets	0.2

Rangu(t.i., R) tabulā sakārtots bērnu valodas attīstību ietekmētājfaktoru vērtējums.

Kā izriet no 1.tabulas, studenti kā nākamie skolotāji (32,3%) visaugstāk ir novērtējuši latviešu valodas skolotāja lomu bērna valodas attīstībā. Par to liecina arī studentu izteikumi:

- Skolotāja panāca to, ka mēs pildījām mājasdarbus ar prieku, jo sapratām, ka tie domāti mums un dzīvē noderēs.
- Skolotāja palīdzēja atrast to īpašo zelta atslēdziņu, ar kuras palīdzību atslēgt durvis uz dzejas un literatūras mīlestības pasauli. Kad mācījāmies par kādu no latviešu rakstniekiem, skolotāja allaž bija nodrošinājusies ar veselu klāstu avīšu rakstu, interesantu interviju. Deklamēt dzejoļus, veidot uzvedumus patika pat klases zēniem.
- Man bija ļoti laba latviešu valodas skolotāja, kas ar aizrautību stāstīja par dažādiem dzejoļu krājumiem, pasakām, bija jāprot analizēt dotos tekstus, jāizmanto dažādus vārdnīcu tipus un citus latviešu valodas avotus.

Pēc studentu domām, bērnu valodas attīstību pozitīvi ietekmē skola (kopumā). Šim apgalvojumam piekrīt 24,4% respondentu. Minēsim šādus izteikumus:

- Skola ir tā, kura vistiešākajā veidā ar mācību priekšmetu un ārpusstundu aktivitātēm ietekmē savus audzēkņus lietot pareizu mutvārdu un rakstu valodu, palīdz izprast latviešu valodas leksikas, morfoloģijas, sintakses un fonētikas pamatprincipus.
- Apzinot, ka valoda ir svarīga kultūras sastāvdaļa. Skolā esmu apguvusi prasmi kopt valodu (daru to arī joprojām), cenšos nelietot žargonismus, barbarismus un nevēlamus kalkus.
- Skola ir vieta, kurā pārsvarā visi cenšas runāt pareizi un uzvesties kulturāli, tāpēc uzskatu, ka mācību vide kopumā ir labvēlīgi ietekmējusi manu valodas kultūras attīstību.

Studentu sniegtajās atbildēs (17,4%) tiek uzsvērtā ģimenes loma bērnu valodas attīstībā, piemēram:

- Ģimene ir sociālā grupa, kurā cilvēks pavada visvairāk sava laika. Valoda veidojas pēc ģimenes radītā parauga. Ģimenes attieksme pret izglītību, kultūru un citiem dzīves aspektiem ietekmē skolēna vispārējo attīstību, arī viņa valodas kultūru.
- Ņemot vērā, ka manā ģimenē ir vairāki pedagogi, arī latviešu valodas un literatūras skolotāja, jau no agras bērnības esmu mācīta runāt un rakstīt pareizā latviešu valodā, pievērš uzmanību savai valodas kultūrai. Ģimenē ir lasīšanas tradīcija, mēs lasām grāmatas, reizēm apmaināmies viedokļiem, iesakām cits citam, ko vērts izlasīt.
- Ģimene ir viens no valodas kultūras attīstības stūrakmeņiem, katra cilvēka valodas kultūras šūpulis. Pirmos vārdus mēs iemācāmies no saviem vecākiem. Mani vecāki man ir iemācījuši cienīt savu valodu un tiekties pēc izglītības.

Diemžēl ne visi studenti pozitīvi atklāj runas vidi ģimenē vai kādā no izglītības iestādēm. Tiek pieminētas arī represīvas runas formas, kuras visbiežāk dzird skolās no skolotājiem, retāk pirmsskolā.

Liela nozīme bērnu valodas attīstībā, kā atzīmē studenti (9,2%), ir apkārtējai kultūrvidei. Par to liecina šādi izteikumi:

- Jau no mazām dienām mūsu apkaimē ir integrējušies daudzi citu tautību cilvēki. Skola palīdz viņiem pielāgoties apkārtējai videi, iemāca valodu un komunikāciju ar citiem.
- Mazākās pilsētās, kur nav daudz skolu, ir vieglāk iesaistīt skolēnus projektos, pasākumos, jo par tiem, kas kaut ko dara, runā pilsētā. Šādu stratēģiju es ļoti labi pazīstu, jo es pati esmu no mazpilsētas un esmu mācījusies divās mazpilsētu skolās. Šajās skolās un to apkaimē latviešu valodas kultūra ir augstākā līmenī salīdzinājumā ar lielpilsētām.

- Nāku no Latgales, kur no seniem laikiem dzīvo gan latvieši, gan krievi, gan poļi un sadzīvo draudzīgi. Bērnudārzu apmeklē dažādu tautību bērni, arī vietējā skolā mācās gan latvieši, gan krievi. Latviešu bērni jau no mazotnes apgūst krievu valodu, krievi –latviešu valodu, tātad pārsvarā visi ir divvalodīgi.

Analizējot vides ietekmi uz bērna valodas apguvi, aktuāla ir kultūrvide, par kuras sastāvdaļām, kā raksta D.Dzintere, I.Freiberga un citi bērnu valodas pētnieki, var uzskatīt lingvistisko vidi (lietoto valodu vide sabiedrībā, kuru nosaka sabiedrības etniskais sastāvs un šo valodu lietojuma savstarpējās attiecības) un dzimtās valodas vidi, kurā bērns aug un attīstās (dzimtās valodas vide kā mikrovides sastāvdaļa). Apkārtējā valodas vide ietekmē bērna intelektuālo, estētisko, emocionālo attīstību (Dzintere, 2009, 51).

Citi faktori, kā atzīst studenti, nav tik svarīgi vai vispār nav nozīmīgi bērnu valodas attīstībā. Tā kā lielākā daļa jauniešu maz lasa daiļdarbus, tas, mūsaprāt, kļuva par cēloni lielajam pieļauto kļūdu skaitam pat latviešu studentu anketās.

Ja apskatām ViS skolotāju sniegtās atbildes uz jautājumu, kuri faktori pozitīvi ietekmē bērnu valodas attīstību, tad kā pirmais faktors rangū tabulā tiek minēta daiļliteratūra. To atdzīst 28,6% respondentu. Lūk, skolotāju izteikumi par daiļliteratūras nozīmi:

- Literatūras stundās daiļdarbu lasīšana neapstājās pie fragmentu izlasīšanas no mācību grāmatas, bija jālasa visa grāmata un tā jāanalizē. Manuprāt, grāmatas ir tās, kas veido valodas kultūru, diemžēl mūsu skolās tas tiek aizmirsts un jauniešiem netiek iemācīta šī vērtība.
- Lasīt grāmatas – tas ir brīnišķīgs veids, kā bagātināt savu vārdu krājumu, papildināt zināšanas par dažādiem tematiem, izkopt runas un rakstu kultūras prasmes.
- Lai arī pamatskolā es īpaši neaizrāvos ar grāmatu lasīšanu un obligātā literatūra bija bieds, vidusskolas laikā manas domas krasī mainījās. Es sapratu, ka tieši ar grāmatu lasīšanu mans vārdu krājums būtiski palielinās, valoda kļūst bagātāka, krāsaināka.

Ja salīdzina studentu un skolotāju sniegto atbilžu valodas pareizību, tad jāuzsver tas, ka skolotāji, kas izvirzījuši daiļliteratūru rangū tabulā kā pirmo bērnu valodas attīstību ietekmējošo faktoru, izklāsta savas domas loģiski, tiem pārsvarā ir pareiza un bagāta valoda.

Otrs nozīmīgs faktors, kā uzskata ViS skolotāji (21,34%), ir skola (kopumā). To atklāj šādi izteikumi:

- Skolai ir jāvērs uzmanību uz to, cik ļoti mūsu valoda tiek ietekmēta no pārējās pasaules un jāizvēlas atbilstošs literatūras grāmatu klāsts, lai būtu vieglāk sekot līdzī visam notiekošajam, tajā pašā laikā

neizmirstot gan jaunos, gan arī vecāka gājuma latviešu rakstniekus un dzejniekus.

- Skolai valodas kultūras kopšanā ir galvenā loma. Tās uzdevums ir likt bērniem saprast, cik liela nozīme inteliģenta cilvēka dzīvē ir literārai, nepiesārņotai valodai, kā arī raisīt bērnos interesi lasīt grāmatas, rakstīt diktātus, esejas u.c., radoši izpausties.
- Skola ir vieta, kur sajaucas un ir sastopams viss iespējamais - dažādas tautas, ģērbšanās stili, mūzikas gaume. Skola ir iestāde, kas liedz visatļautību, tieši tāpēc tā spēj bērnus ietekmēt pozitīvā virzienā, arī runājot par valodas lietojumu.

Trešais nozīmīgais faktors, kas pozitīvi ietekmē bērnu valodas attīstību, ir latviešu valodas skolotājs (tam piekrīt 19,1% respondentu). Minēsim dažus piemērus:

- Runājot ar skolēniem, skolotājs ievēro literārās valodas normas, neizmantojot žargonismus, barbarismus, nevēlamus kalkus.
- Jau no pamatskolas laikiem vislielāko ieguldījumu savas valodas kultūras veidošanā devušas tieši latviešu valodas un literatūras skolotājas. Viņas iemācījušas to, ka sava valoda ir jāciena un jāuztur tīra, tā jā māca bērniem, lai mūsu valoda neizzustu.
- Pamatskolā man bija latviešu valodas skolotāja, kas bija gatava darīt visu, lai skolēns saprastu vielu, tāpēc iedvesmojos no viņas. Vēl skolā bieži vadīju pasākumus un piedalījos skatuves runas konkursos.

Ceturto kā ne mazāk svarīgu faktoru ViS skolotāji (11,3%) atzīmē ģimeni, izsakoties par to šādi:

- Manuprāt, manā ģimenē runā samērā tīrā valodā. Tas noteikti ir palīdzējis man kopt savu valodu. Svarīgi, lai ne tikai latviešu valodas stundās, bet arī savā ikdienā dzirdi tīru valodu.
- Uzskatu, ka ģimene jebkurā gadījumā ir pirmais un galvenais, no kā ietekmējamies. Tas ir loģiski, jo skolas gados tomēr visvairāk laika pavadām ar saviem ģimenes locekļiem, pārņemot visu – gan labo, gan arī slikto, paši nereti nemaz nepievēršot tam uzmanību.
- Esmu uzaugusi latviskā lauku vidē, un ģimenē allaž esam centušies runāt tīrā, koptā latviešu valodā. Tas iedvesmoja un kļuva par vērtīgu ikdienas ieradumu.

Pie mazāk nozīmīgiem faktoriem, par kuriem savās anketās ir izteikušies ViS skolotāji, pieder mācību līdzekļi, māksla un kultūra, apkārtējās vides kultūra, svešvalodu apguve, plašsaziņas līdzekļi, internets.

Tā kā Norvēģijas projekts ir saistīts ar testu aprobēšanu vairākās PII, tad šajā pētījumā lielu uzmanību pievērsīsim šo iestāžu skolotāju anketēšanas rezultātiem. Tie atspoguļoti 1. tabulā. Kā redzam no rangu tabulas, būtiska

atšķirība ir tā, ka ViS skolotāji (28.6%) daiļliteratūru atzīst par pašu galveno viņu valodas attīstību veicinātājfaktoru, turpretim nākamie skolotāji (32,3%), kas paši nesen skolā mācījušies, vairāk uzsver latviešu valodas skolotāja ietekmi. PII skolotāji (28,1%) augstu novērtējuši ģimenes lomu bērnu valodas attīstībā. Tas atzīmēts arī viņu izteikumos:

- Galvenokārt manu valodu ir veidojusi ģimene. Tā mani iepazīstināja ar literatūras pasauli. Skaidri zinu, ka bērnībā ļoti daudz guvu no grāmatām. Šobrīd diemžēl grāmatu lasīšana ir nedaudz pamesta novārtā. Sekas jūtu arī savā valodā. Mazinās vārdu krājums, spēja izteikties precīzi un arī tēlaini. Skola, manuprāt, manu valodu ir ietekmējusi mazāk nekā vajadzētu. Vai arī es jau ģimenē guvu tik daudz, ka tieši valodas kultūras ziņā skola man tik daudz jauna vairs nebija spējīga sniegt. Gramatikas likumus es iemācījos skolā, bet formulēt savu domu tomēr ģimenē. Mana pieredze rāda, ka šad tad arī skolotāji mēdz pieļaut rupjas kļūdas.
- Ģimene visvairāk ietekmē bērnu valodas attīstību, jo viņi visbiežāk uzturas ģimenes lokā, mācās no vecvecākiem, vecākiem, brāļiem un māsām.
- Visvairāk mani ietekmējusi ģimene, jo ikdienas saskarsmes rezultātā radās priekšstats par valodas kultūras vērtību un tās izmantošanas pareizību. Manā ģimenē latviešu valoda ir saglabājusi savu identitāti, vecāki un vecvecāki bieži stāstījuši par “tīras” valodas nozīmi sarunu veidošanā, jo tādējādi rodas vai nu patīkams, vai nepatīkams iespaids par otra cilvēka kultūras līmeni. Ģimene vienmēr ir kritizējusi rupju vārdu un nepieklājīgu izteicienu izmantošanu.

Tātad vecāki un citi ģimenes locekļi, spriežot pēc PII skolotāju anketu datiem, ir pirmie skolotāji, kas attīsta bērna valodu. Kā raksta šo iestāžu skolotājas, lielākā daļa bērnu vecāku lasa priekšā savām atvasēm grāmatas, uzdod jautājumus par izlasīto, lai veicinātu dialogu, māca dzejoļus, skaitāmpantiņus. Vecāku uzmanība un mīlestība visvairāk var palīdzēt bērnam pilnvērtīgi attīstīties un veidoties par bagātu personību. Diemžēl mūsu dienās sastopami arhaiski bērnu audzināšanas paņēmieni, ātrās dusmās vecāki bieži vien lieto aizvainojošus vārdus un izteicienus. Šī parādība attiecas ne tikai uz mazizglītotiem vecākiem, neapdomība, nesavaldība sastopama arī inteligentās ģimenēs. Bērnībā jūtība pret vārdiem ir sevišķi liela, tādēļ vecākiem un skolotājiem jāpievērš uzmanība savai valodai un arī jā rūpējas par bērnu runas attīstīšanos un runas kultūras veidošanos.

Liela nozīme bērnu valodas attīstībā, kā atzīmē PII skolotāji (18,4%), ir latviešu valodas skolotājam. Minēsim dažus viņu izteikumus:

- Pirmsskolas izglītības iestādēs skolotājiem jālieto kopta latviešu valoda, viņiem ir jāprot ieinteresēt bērnus apgūt valodu. Jau pirmsskolā ir jāorganizē pasākumi par godu valsts svētkiem, gadskārtu ieražu svētkiem un citiem nozīmīgiem notikumiem, jo tā bērni iemācās cienīt valsts valodu, simbolus, vēsturi, tradīcijas un kultūru.
- Tā kā esmu latviete un šī valoda ir manī kopš dzimšanas, tad skolotāji veicināja un bagātināja to. Skolotāji man iemācīja mīlēt un lepoties ar savu dzimteni. Skolā iemācījos savas valsts vēsturi, himnu, tradīcijas un vēl daudz ko citu, kas deva man pilnas tiesības sevi dēvēt par latvieti. Manas latviešu valodas skolotājas darbs bija teicams, jo spēju saskatīt to, cik ļoti viņa šo darbu mīl un cik labi spēj orientēties un izjust šo valodu un savas zināšanas dot mums. Skolotāja, radoša un interesanta personība, ļoti labi spēja paskaidrot gramatikas likumus, un es domāju, ka tās kļūdas, kuras pieļāuju šobrīd, ir tikai mana vaina, jo varbūt nebiju skolā vai vienkārši neklausījos teiktajā.
- Skolotāji man deva pirmos priekšstatus par pareizas valodas lietošanu, es guvu sapratni par to, kā gramatiski un stilistiski pareizi veidot teikumus, kā precīzi izteikt savas domu. Vērtīgākais, kas iegūts skolā, ir sapratne par latviešu valodas lietošanas nepieciešamību ikdienā. Tas ir sava veida patriotisms, mīlestība pret dzimto valodu.

Kā izriet no aptaujas anketām, PII skolotāji lielu uzmanību veltī bērnu valodas attīstīšanai, saistot to ar vārdu krājuma bagātināšanu, skaņu izrunas nostiprināšanu. Savā darbā viņi izmanto vārdiskās rotaļas, kurās ietverti uzdevumi, lai nostiprinātu, precizētu un paplašinātu vārdu krājumu, mācītu skaņu izrunu, attīstītu skanīgu runu. Pirmsskolas vecuma periodā bērni intuitīvi vairāk vai mazāk saprot un lieto ikdienas runā biežāk lietotos vārdus, arī svešvārdus (tas tika konstatēts arī Norvēģijas projekta ietvaros). Bērnu valodas pētnieki V.Rūķe-Draviņa (Rūķe-Draviņa, 1995), D.Markus (Markus, 2003), D.Dzintere (Dzintere, 2009) u.c. uzskata, ka mūža pirmie 4-5 gadi ir visnozīmīgākais posms cilvēka valodas attīstībā. Normāli attīstītam bērnam šajā vecumā jau ir izveidojusies valoda, reizē ar valodu attīstījušies un nostiprinājušies daudzi jēdzieni un uztvere par apkārtējo pasauli, veidojas komunikatīvās prasmes, kuras sekmē dažāda veida rotaļas un citas nodarbības.

Savā runā bērni bieži atdarina to, ko dzird apkārtējā vidē, diemžēl arī barbarismus, žargonismus un citur neliterārās valodas vārdus” (Freiberģa, 2006, 133), tāpēc skolotājiem bērnu runā jāizskauž šie nevēlamie vārdi, jāmaca lietot dažādu lūgumu veidus, sasveicināšanās un atvadīšanās formas, kā arī pieklājības frāzes (tai skaitā uzrunas formas), vietniekvārdu tu un jūs lietojumu sarunā. Nodarbību laikā skolotāji pievērš uzmanību dažādiem objektiem, to sastāvdaļām, lietderībai un īpašībām, veido dialogu par atspoguļoto attēlos, veltī laiku folklorai un bērnu literatūrai, māca veidot nelielus stāstiņus, lietojot

frazeoloģismus (sk.: Kuzina, 2015, 104-114), salīdzinājumus, svešvārdus (sk.: Kuzina, 2014, 156-169).

Tātad skolotājs ir bērnu valodas veidotājs bērnudārzā, un šis darbs ir atkarīgs no tā, kāda ir viņa valoda, vai tā atbilst literārās valodas normām. R. Kaņepēja uzsver, ka “pirmais un vissvarīgākais līdzeklis bērnu runas attīstīšanā ir skolotāju un citu pieaugušo valodas paraugs nepārtrauktā saskarsmē ar bērnu” (Kaņepēja, 2003, 53).

Ne mazāk svarīgs faktors, kas sekmē bērnu valodas attīstību, ir skola kopumā (par to izteikušies 16,8% PII skolotāju). Tas atklāts šādos izteikumos:

- Skola noteikti ietekmē bērna latviešu valodas kultūru, jo viņš lielu dienas daļu pavada tieši skolā. Skola ir kā bērna otrās mājas, kurā viņš mācās, pieņem savus skolotājus, pieņem savus vienaudžus un tajā pašā laikā cenšas izprast sevi. Skolas mērķis ir audzināt bērnus par kulturāliem cilvēkiem.
- Katrā skolā obligāti jābūt visai informācijai latviešu valodā, protams, visam var atrast izņēmumu. Skolotājiem būtu jārunā valsts valodā visaugstākajā līmenī, jāorganizē pasākumi – valsts svētki, gadskārtu ieražu svētki, dažādi cita veida pasākumi, kur būtu dzirdama šī valoda, jo katrā šajā darbībā var izpausties latviskums, kaut kas no mūsu kultūras.
- Skola spēj ietekmēt bērnu, kas apgūst latviešu valodu un ir cittautietis. Bērns apgūto skolā pārrunā ar vecākiem. Skola un tās vide ir ļoti atkarīga no tā, kādas tautības vairākums tur dzīvo. Tas izriet arī no manas pieredzes, jo līdz 9. klasei mācījos skolā, kura atradās tajā pilsētas daļā, kur krievu valoda bija vairāk dzirdama. Manā klasē vismaz 70% skolēni bija no krievu tautības ģimenēm vai arī no tādām, kur viens no vecākiem bija cittautietis. Klasē vienmēr bija jūtama šī citas tautas ietekme, kaut gan man personīgi tas palīdzēja apgūt krievu valodu sarunas līmenī.

Bērnu vārdu krājuma paplašināšanā, vārda semantiskā lauka veidošanā neatsverama nozīme, kā atzīst PII skolotāji (14,7%), ir daiļliteratūrai un folklorai (piemēram, tautasdziesmām, pasakām, teikām, mīklām), izraisot bērnos emocijas, rosinot viņus paskatīties uz pasauli pārsteiguma un atklājuma pilnām acīm. Par to liecina šādi izteikumi:

- Lasot grāmatas, papildināju savu vārdu krājumu un paplašināju redzesloku. Tas notiek šobrīd un notiks arī nākotnē.
- Kad biju maza, man ģimenē ļoti daudz lasīja priekšā grāmatas un man ļoti patika klausīties gan tautas pasakas, gan daiļdarbus. Vēlāk jau daiļliteratūru lasīju pati, un lasīšana ir viens no maniem vaļaspriekiem.

- Mazākās klasēs man ļoti patika lasīt grāmatas, es tās varēju lasīt dienu un nakti. Tagad droši varu apgalvot, ka labās atzīmes, ko skolā saņēmu par domrakstiem, ir tiešā saistībā ar manu lasītprieku. Lasot grāmatas, man bija uzkrājušies daudz tēlaino izteiksmes līdzekļu, kas sniedza man iespēju savos domrakstos izteikties daiļrunīgi.

Pateicoties daiļliteratūrai un folklorai, bērns gūst priekšstatu par valodas izteiksmes līdzekļiem pasakās, tautasdziesmās, mīklās (sk.: Kuzina, 2013, 417-428), dažādos daiļliteratūras tekstos. Kā norāda bērnudārzu skolotājas, daudz bērnu labprāt klausās priekšā lasītās pasakas, stāstus un dzejoļus. Klausoties dažādu žanru darbus, atstāstot tos un interpretējot, bērni attīsta literārās jaunrades spējas un bagātina emocionālo pieredzi un savu valodu (sk.: Stikāne, 2015, 205-223). Atbalstot bērna interesi par grāmatām, var mērķtiecīgi ievadīt viņu lasīšanas un rakstīšanas mācā jau pirmsskolas laikā.

Pie mazāk nozīmīgiem bērnu valodas attīstību ietekmējošiem faktoriem, par kuriem savās anketās ir rakstījuši PII skolotāji, kā arī studenti (topošie skolotāji) un ViS skolotāji, pieder mācību līdzekļi, māksla un kultūra, draugi un paziņas, svešvalodu apguve, plašsaziņas līdzekļi un internets. Televīzija, reklāmas, internets, viņuprāt, bērnu valodu bieži ietekmē negatīvi. Protams, tas atkarīgs no tā, kādas datorspeles, bilžu grāmatas ir bērnam, kādus žurnālus izvēlas, kādus televīzijas raidījumus skatās (par to sk.: Pešele, 2005; Healy, 2003). Šeit der atzīmēt, ka skolotāji, arī studenti (nākamie skolotāji), ir nobažījusies par to, ka plašais informācijas klāsts, televīzijas un moderno tehnoloģiju ienākšana arī bērnu dzīvē nereti veido vidi, kas piesārņota ar daudzveidīgu un ne vienmēr izprotamu informāciju un kavē radošo spēju attīstīšanos.

Secinājumi **Conclusions**

- Viens no nosacījumiem latviešu valodas vārdu krājuma sekmīgai apguvei ir ģimenes, skolotāju un citu pieaugušo runas paraugs, viņu valodas prasmes un kvalitātes līmenis. Pieaugušajiem jāsaprot, ka bērni viņus visu laiku atdarina. Ja mēs nekopsim savu valodu, to nedarīs arī mūsu bērni.
- Pirmsskolas vecumā bērnam jāapgūst tāds vārdu krājums, kas nodrošina pilnvērtīgu saziņu, sagatavotu viņu sekmīgam mācību darbam skolā, palīdzētu uztvert folkloru un daiļliteratūru, radio un televīzijas pārraides u. tml.
- Bērna valodas attīstību un pilnveidi lielā mērā ietekmē ģimene, skolotāji un citi faktori. Topošie skolotāji visaugstāk novērtējuši šādus bērnu valodas attīstību ietekmētājfaktorus: latviešu valodas skolotāju (32,3 %), skolu

- kopumā (24,4 %), ģimēni (17,4 %), apkārtējās vides kultūru (9,2 %). Kopējais šo faktoru vērtējums – 83,3 %.
- ViS skolotāji izceļ daiļliteratūras (28,6 %) lomu bērnu valodas attīstībā, tad seko šādi faktori: skola kopumā (21,3 %), latviešu valodas skolotājs (19,1 %), ģimene (11,5 %). Kopējais šo faktoru vērtējums - 80,5 %.
 - Spriežot pēc PII skolotāju sniegtajām atbildēm, bērnu valodas attīstību pozitīvi ietekmē šādi faktori: ģimene (28,1 %), latviešu valodas skolotājs (18,4 %), skola kopumā (16,8 %), daiļliteratūra (14,7 %). Kopējais šo faktoru vērtējums – 78,0 %.
 - Kā atzīst nākamie skolotāji, tā arī ViS un PII skolotāji, citi faktori (mācību līdzekļi, svešvalodas apguve, plašsaziņas līdzekļi, internets u.c.) nav tik nozīmīgi bērnu valodas attīstībā.

Summary

A preschool age child has to learn such a vocabulary amount that provides communication of full-value, prepares him for successful education acquiring at school, helps to perceive folklore and fiction literature, radio and television program contents etc.

The child language development and promotion is greatly influenced by the family, teachers and other factors.

According to the survey results, the emerging teachers most highly have evaluated the following factors exerting influence on the child language development: the Latvian language teacher, school in total, the family, the culture of surrounding environment. The total value of these factors constitutes – 83.3%. Unfortunately, not all respondents are of positive opinion on the language environment in the family or at some educational institution. The repressive language forms are mentioned, which are heard most often from teachers at school, not so often at preschool.

The general education school teachers maximize on the importance of fiction literature for the children's language development, then call attention to the following factors: school in total, the Latvian language teacher, the family. The total estimation of these factors reaches – 80.5%.

The preschool institutions' teachers, who participated in the survey and questionnaire recognize that the children's language development is positively influenced by the following factors: the family, the Latvian language teacher, school in total, fiction literature. The total evaluation of these factors is – 78%.

The emerging teachers, as well as the practicing general education and preschool institutions' teachers point out that other factors (teaching aids, foreign language acquisition, mass media, the Internet etc.) are not so important in the child language development.

The teachers are worried that the vast information inflow, television and modern technologies coming into the life of the preschool learner often shape the environment that is hazarded with miscellaneous and not always clearly intelligible information.

Pētījums veikts Eiropas Ekonomikas zonas un Norvēģijas finanšu instrumenta apstiprinātā pētniecības projekta Nr. NFI/R/2014/053 “Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums” ietvaros.

Literatūra
References

- Dzintere, D., Freiberga, I., Augstkalne, D. (2009). *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. Rīgā: RPIVA
- Freiberga, I. (2006). Dzimtās valodas devalvācija un bērna attīstība pirmsskolas vecumā empīrisko vērojumu un teotētisko atziņu aspektā. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. III starpt. zin. konf. Zinātniskie raksti*. Rīga: ULMA.
- Healy, J. M. (28. 12. 2003.). *Understanding TV's Effects on the Developing Brain*. Skatinternetā: www.aap.org/advocacy/chm98nws.htm
- Kaņepēja, R., Lieģeniece, D. (2003). *Es gribu iet skolā*. Rīga, 53.lpp.
- Kuzina, V. (2013). Folkloras valodas izpēte mācībgrāmatās. *Zinātnisko rakstu krājums 23. Valoda dažādu kultūru kontekstā*. Daugavpils: Saule, 417.- 428. lpp.
- Kuzina, V.(2014). Linguastatistical Analysis of Borrowed Words used in School Textbooks and Children`s Literature. *Res Humanitariae. XVI*. Klaipēda, 156 – 169.
- Kuzina, V. (2015). Frazeoloģismi un to nozīme bērnu valodas bagātināšanā. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 104. - 114. lpp.
- Markus, D.(2003). *Bērnu valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC.
- Pešele, S. (2005). Televīzija un valodas apguves problēmas bērniem līdz septiņu gadu vecumam. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva. IV Zin. rakstu krājums*. Liepāja: LiePA.
- Rūķe – Draviņa, V. (1995). *Pasaka par Sarkangalvīti vecāku un bērnu skatījumā. Apkārtnes ietekme valodas attīstībā*. Rīga: RPIVA.
- Stikāne, I. (2015). Valodas rotaļa - pasaules iepazīšanas rosinātāja jaunākajā dzejā bērniem. *Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā*. Rīga: Zinātne, 205. - 223.lpp.